

Jožef Smej

Skrb Mikloša Küzmiča za dijake

Pisma Mikloša Küzmiča (1737–1804), župnika in vicearhidiakona pri Sv. Benediktu v Kančovcih, so važen vir za zgodovino Prekmurja. M. Küzmič, prvi prekmurski katoliški pisatelj, je izdal sedem knjig. V zvezi s temi knjigami je Ivan Škafar objavil Küzmičeva pisma sombotelskemu škofu János Szilyju (1735–1799).¹ Podpisani sem objavil Küzmičeva pisma zemljiškemu gospodu. Ta pisma nam razkrivajo družbenopolitične in družbenoekonomske razmere v Prekmurju.²

Veliko Küzmičevo skrb za slovenske dijake iz Prekmurja odsevajo njegova pisma škofu Szilyju. Nekatera v pričujočem članku objavljam. Škof János Szily je bil velik dobrotnik slovenskih dijakov. Ti so študirali na gimnaziji v Kőszegu. Stanovali pa so v Semenišču spreobrnjenec (Seminarium Convertitarum). Pozneje je ta zavod dobil ime Kelcz-Adelffy árvaház (Sirotišnica Kelcz-Adelffy) in sicer po dveh dobrotnikih zavoda, po jezuitskem patru in pozneje kanoniku v Győru Imretu Kelczu (1707–1792) ter Antalú Adelffyju (1716–1771), predsedniku kőszéškega onstrandonavskega sodišča. V oporoki sta oba večidel svojega premoženja zapustila omenjenemu zavodu v Kőszegu. Adelffy je imel namreč obširna posestva prav v Prekmurju.

V času M. Küzmiča se je v kőszéškem zavodu in gimnaziji izšolalo iz Prekmurja 27 duhovnikov in 10 učiteljev. Mnogi pa so si izbrali druge poklice. Tako je M. Küzmič kar 38 dijakom (od teh je bilo 28 konvertitov) iz svoje župnije izprosil pri škofu sprejem v kőszéški zavod in gimnazijo. Posredoval pa je tudi za dijake iz drugih prekmurskih župnij. Skupno je 123 dijakom omogočil študij.

Poleg škofa Szilyja je bil velik dobrotnik slovenskih dijakov tudi sombotelski kanonik-lektor in stolni prošt István Boros (1745–1797). Temu in tudi njegovemu bratu generalu Adamu ali drugemu bratu Sándorju, kapetanu Jazigov, je M. Küzmič posvetil pesem. Bratje Borosi (pet jih je bilo) so bili zaradi svoje jožefinske usmerjenosti dobro zapisani na dunajskem cesarskem dvoru in so tam – tako se zdi – izposlovali gmotno pomoč za tiskanje Küzmičevih knjig.³

Župnija Sv. Benedikta v Kančovcih je bila v času M. Küzmiča središče kulturnega in verskega življenja v Prekmurju. Začeto slovstveno delo prekmurskih protestantskih pisateljev je M. Küzmič nadaljeval in poglobil, da Slovenska okrogline ni bila več »kot izvrvček vseh« (»quasi peripsema omnium«), ampak bi jo lahko uvrstili med velike evropske narode (tako bi mogli razbrati med vrsticami v pesmih Simona Čergiča in M. Küzmiča).⁴

M. Küzmič je bival v Ivanovcih ali natančneje v Ivanovski dolini ali dolu pod Bedeničkim bregom, ki ga je imenoval po svetopisemsko Mons Engadi, Gora Engadi. Tu je poleg verskih knjig spisal tudi Szlovenszki silabikár, z-steroga sze decza steti more navcsiti (1780) in ABC kni'siczo na národní soul haszek (1790).

¹ I. Škafar, Iz dopisovanja med škofom J. Szilyjem in Miklošem Küzmičem v zvezi s sedmimi Küzmičevimi knjigami, v: Slavistična revija 23 (1975), 87–112, 269–288 in 468–493. Navajam: I. Škafar, Iz dopisovanja.

² J. Smej, Pisma Mikloša Küzmiča zemljiškemu gospodu, v: Časopis za zgodovino in narodopisje 52 = 17 (1981), 273–293. Navajam: J. Smej, Pisma.

³ Prim. J. Smej, Muza Mikloša Küzmiča, Ljubljana 1976, 19–20. Navajam: J. Smej, Muza.

⁴ Prim. I. Škafar, Iz dopisovanja, str. 96–97. Tu Küzmič navaja izraz »peripsema« (»izvrvček«), ki v vsem Svetem pismu nastopa samo enkrat, in sicer v 1 Kor 4,13 (Števan Küzmič to sloveni z »zavrzalo«). Glede pesniške primerjave Slovenske okrogline z drugimi evropskimi narodi gl. J. Smej, Simon Čergič, župnik in pesnik, Maribor 1982, 10–11, 53.

Glede verskega življenja moramo poudariti, da je bila to doba rekatolizacije. Dne 29. oktobra 1781 je cesar Jožef II. razveljavil t. i. karolinsko resolucijo (Carolina resolutio) iz leta 1731. Po tej resoluciji so bili namreč protestanti glede duhovniških opravil podrejeni katoliškim župnikom in katoliški prazniki so bili obvezni tudi za protestante. Javno božjo službo in lastne pridigarje so smeli imeti le v tako imenovanih artikularnih krajih tj. v krajih, naštetih v 26. zakonskem členu (artiklu) iz leta 1681 (za prekmurske evangeličane sta bila artikularna kraja predvsem Nemes Csó pri Kőszegu in Šurd, kakih 15 km južno od Velike Kaniže). Hkrati z razveljavitvijo karolinške resolucije je Jožef II. izdal t. i. tolerančni patent, po katerem so protestanti dobili večjo svobodo, vendar še ne popolne, kot je razvidno iz pisma škofa Szilyja Küzmiču z dne 6. avgusta 1783. Škof Szily je objavil tolerančni patent šele 9. julija 1782. V spremnem pismu opominja duhovnike, naj bodo strpni in dobrosrčni do drugovercev.⁵ Küzmič in drugi duhovniki niso na silo, ampak s poukom pridobivali za katoliško vero dečke evangeličanskih staršev, da so tako bili deležni Adelffyjeve ustanove in so lahko študirali na gimnaziji v Kőszegu. Za Prekmurje torej ni govora o kakih »krvavih časih protireformacije«, kot je to poudarjeno v ekumenskem zborniku V edinosti 1996.⁶

V kőszesškem dijaškem zavodu je vladala sicer stroga disciplina,⁷ vendar »izmed slovenskih dečkov ni niti enega, ki bi bil kdaj kaznovan s šibo.«⁸

Za osvetlitev Küzmičeve skrbi za slovenske dijake objavljam tu njegova pisma, in sicer v slovenskem prevodu (izvirna pisma so v latinščini), ter nekaj korespondence med njim in škofom Szilyjem oziroma škofijskim konzistorijem.

Fotokopijo pisem, kronološko spravljenih v sombotelskem škofijskem arhivu (Acta cancellaria), mi je posredovala arhivarka dr. Mária Kiss, za kar se ji na tem mestu zahvaljujem.

Küzmič se je potegoval celo za to, da bi dijaki v kőszesškem zavodu imeli svojega slovenskega inštruktorja.

Po časovnem redu si pisma sledijo takole:

I. – 13. aprila 1782

Prečastiti škofijski konzistorij !

Potem ko smo odstranili ovire in premagali težave, je bilo končno vse izvršeno v duhu oporoke gospoda Štefana Pertocija, tišinskega župnika,⁹ ki je vdano in pobožno umrl v Gospodu. Tu vam z vsem spoštovanjem prilagam spisek celotne izvršitve oporoke skupaj z oporoko v izvirniku, vsa potrebna potrdila in inventar kakor tudi v dvojniku vaš dopis, ki ste mi ga glede tega poslali. Po vašem modrem pregledu izvršitve prosim, da mi v tej zvezi pošljete razrešnico.

Ponovno se priporočam vaši predragoceni naklonjenosti in velikodušni blagohotnosti ter vztrajam in ostajam v globokem spoštovanju in dolžni vdanosti.

Prečastitega škofijskega konzistorija

13. aprila 1782

v Ivanovskem dolu

najeznatnejši kaplan,
Mikloš Küzmič, župnik
pri Sv. Benediktu in vicearhi-
diakon Slovenske okrogline, s.r.

⁵ Prim. G. Géfin, A szombathelyi egyházmegye története I., Szombathely 1929, 57–58 (Zgodovina sombotelske škofije). Druga istoimenska Géfinova knjiga je izšla v Sombotelu 1935. Navajam: Géfin I. ali Géfin II.

⁶ V ekumenskem zborniku V edinosti 1996, Kraljestvo božje 51 (1996) je na str. 67–69 objavljen članek: G. Skalič, Evangeličanska župnija Moravske Toplice, kjer je pridevnik »krvav« dvakrat omenjen.

⁷ O disciplini v kőszesškem dijaškem zavodu natančno poroča Franc Rogač (1880–1961), škof v Pečuhu, ki je bil sam svoje dni gojenec v omenjenem zavodu (prim. J. Smej, Velikan s Krajne, Maribor 1996, 11–12).

⁸ Prim. L. Vecsey, A kőszegi róm. kat. Kelcz-Adelffy árvaház története, Szombathely 1943, 176 (Zgodovina kőszesške rimskokatoliške Kelcz-Adelffyjeve sirotišnice). Omenjena izjava je zapisana v letu 1788. Navajam: L. Vecsey.

⁹ Štefan Pertoci, rojen ok. 1738 na Pertoči, teologijo je študiral v Győru, v duhovnika posvečen ok. 1768. Bil je kaplan v M. Soboti (1768–1773), župnijski upravitelj in župnik na Tišini (1773–1781). Tam je umrl 25. novembra 1781 (Géfin II., 318).

P.S. Na splošno se govori, da je za Slovensko okrogolino (pro Vandalia)¹⁰ že določen privrženec lutrovskih predikantov, ki ga bo superintendent, dömölkski Perlaki,¹¹ poslal semkaj. Tako je bil namreč obljubil našim, ki so v zmoti (nostris errantibus). Častiti konzistorij naj stori, da se prepreči to zlo! Če bi se namreč to zgodilo, smo izgubljeni (perimus) in naša žetev bo nehala.

Druga stvar, častiti konzistorij prosim, naj iz sklada za revne duhovnike blagovoli izplačati meni osebno nekaj florenov. Jaz sem namreč beden in ubog (ego enim egenus, et pauper sum),¹² kakor je častitemu konzistoriju že dovolj znano.

II. – 22. maja 1782

Prečastiti gospod župnik in vicearhidiakon!

Včeraj, ko se je dan že nagnil, so prišli semkaj štirje slovenski dečki (quatuor pueri Vandalii). Spreobrnili so se k pravi veri, deloma po vašem hvale vrednem prizadevanju, deloma pa po trudu gospoda župnika od Sv. Jurija.¹³ Dečke sem zadržal tukaj, da bi se čez noč odpočili. Zapovedal sem tudi, naj jim v mojem lastnem dvorcu pripravijo večerjo. Danes pa sem jim preskrbel prevoz do kőszeskega zavoda, sirotišnice.

Tudi tistega fanta, ki je zaradi bolezni ostal pri vas, da bi se mu tako vrnilo ljubo zdravje, pa tudi mnoge druge, ki bi jih lahko pridobili za Kristusa, bodisi da so v vaši župniji ali v drugih župnijah Slovenske okrogline, bom rad sprejel v omenjeni zavod.

Nadalje, ne sme nam pasti izpred oči to, da je v vašo Slovensko okrogolino prišel nekatoliški duhovnik (Minister A Catholicus)¹⁴ in je nekatoličane potrjeval v njihovih zmotah. Zato si vi, gospod vicearhidiakon, in vsi duhovniki vaše Okrogline s toliko večjo vneto in gorečnostjo prizadevajte potrjevati v veri sebi zaupano ljudstvo, tiste pa, ki so v zmoti, pripeljati k priznavanju prave vere in privedi v Kristusov ovčnjak. Zaupajte v usmiljenega Boga, ki bo toliko obilnejše milosti delil za uresničenje svojega svetega načrta, kolikor izrazitejše in pristnejše prizadevanje za širjenje katoliške vere bo videl v vas in vaših duhovnikih.

Zamisel in namen Njegovega cesarsko-kraljevega veličanstva glede pomnožitve in razdelitve župnij teži za tem, da bi bilo čimbolj ugodno, tako za župnike kakor za župljane. Vi, gospod vicearhidiakon, skupaj z gospodom procesualnim sodnikom svobodnikov¹⁵ mirno in vzajemno

¹⁰ Küzmíč uporablja za Districtus Tóthásghiensis (Küzmíč sloveni to s: Slovenska okroglina) in za celotno Prekmurje s Porabjem v latinščini izraz Vandalia. Tako tudi škof Szily. Zadevne izraze slovenimo takole: Vandalii = Slovenci; vandalicus = slovenski; idioma vindicum = slovenski jezik (narečje); natio vindica = slovenski narod; populus vandalicus = slovensko ljudstvo; v nemškem dopisu škofu Szilyju se prekmurščina imenuje die windische Sprache (ne: wandalische Sprache); tako so tedaj imenovali tudi jezik ostalih Slovencev. Districtus Tóthásghiensis: nekoč najbolj južni del győrske škofije, kjer so bivali Slovenci med Muro in Rabo ter avstrijsko mejo na zahodu in mejo Zalske županije na vzhodu. Pozneje so tako imenovali soboško dekanijo. Jožef Košič (1788–1867) uporablja za prekmurske Slovence v latinščini izraz »vendoslavici«. Zoper nazive Vandalia, Vandalus itd. se je boril madžarski zgodovinar dr. Lajos Bitnicz (1790–1871). Prim. J. Smej, Muza, str. 22–25. Dr. Franc Ivanocy (1857–1913) je dosegel, da so Madžari za prekmurščino v latinščini uporabili izraz »lingua slovenica«. Prim. Schematismus Cleri Dioecesis Sabariensis 1914, Sabariae, str. 64, 65, 93–99, 109–112.

¹¹ Ta evangeličanski superintendent je bil Gábor Perlaki. V darilni listini z dne 10. maja (ali oktobra) 1766 v kraju Pátró se je takole podpisal: »Coram me Nobili Gabriele Perlaki V. D. M. in Nemes Dömölök et ecclesiarum ad Districtum Kemenes-Allyensem pertinentium Vice Seniore, manu propria« (»Pred menoj, plemenitim Gabrielem Perlakijem, pastorjem v Nemes Dömölku in viceseniorjem cerkva, ki pripadajo kemenesalljanski dekaniji«). Pátró je kraj blizu Šurda. Prim. E. Szalóky in S. Mesterházy, Kuzmics István ág. hitv. ev. lelkész és bibliafordító. 1723–1779, Csurgó 1911, 11–13.

¹² Küzmíč tu navaja Ps 69,6. Da je Küzmíča v resnici pestila revščina, prim. J. Smej, Pisma, str. 273.

¹³ Župnik pri Sv. Juriju v Rogaševcih je bil Janoš Hüll, rojen ok. 1739 v Kruplivniku. Teologijo je študiral v Győru. V duhovnika je bil posvečen ok. 1764. Bil je kaplan pri Sv. Juriju v Rogaševcih (1764–65), župnik na Cankovi (1765–79) in župnik pri Sv. Juriju v Rogaševcih od 1779 do smrti 5. avgusta 1809. (Géfin II., 162).

¹⁴ Ta nekatoliški duhovnik (Minister A Catholicus) je bil Mihael Bakoš. Rodil se je ok. 1742 v Šalovcih, obiskoval je srednjo šolo v Požunu kot štipendist požunske protestantske ustanove. Bil je učitelj v artikularnem kraju Nemes-Cső in pozneje tudi pastor. Od 1779 do 1783 je kot pastor deloval v Šurdu. Leta 1783 se je v moči tolerančnega patenta naselil v Križevcih, kjer je organiziral evangeličansko bogoslužje. 1790 se je vrnil v Šurd, kjer je umrl 9. aprila 1803. Leta 1789 je izdal Nouví Gráduvál.

¹⁵ Procesualni sodnik svobodnikov je bil Peter Kregar, rojen v Beltincih. Z bratom Emerikom in Mihaelom je leta 1754–1755 študiral na jezuitski univerzi v Gradcu (prim. I. Škafar, Iz dopisovanja, str. 276). Prim. tudi J. Smej, Dve pismi iz leta 1779 za osvetlitev vprašanja šolnikov in šolstva v Prekmurju, v: Zgodovinski časopis 49 (1995), 4 (101), 607–611, kjer je objavljeno poročilo Petra Kregarja vasvárskega stolnemu kaplilju z dne 30. aprila 1779. Navajam: J. Smej, Dve pismi.

premislite, katero podružnico, preveč oddaljeno od župnijskega središča, bi lahko odcepili in jo priključili drugi župniji, katere središče ji je bliže. Vendar vse to prepuščam vaši diskretni presoji, da mi hkrati tudi razložite, kaj glede tega misli ljudstvo. V tej zadevi sem vam že prej pisal in dodal tudi pouk, kaj je treba upoštevati in česa se varovati.

Vašo prečastitost iz srca pozdravljam in vam podeljujem svoj očetovski blagoslov ter ostajam v trajni naklonjenosti.

Gospodu Miklošu Küzmiču,
vicearhiaku in župniku
pri Sv. Benediktu

János Szily
škof

Poslano dne 22. maja 1782

III. – 26. maja 1782

Presvetli in prečastiti gospod škof,
meni zelo naklonjeni gospod!

Istega dne, se pravi 25. tega meseca, sem prejel od vas, presvetli gospod škof, dve dragoceni pismi. Prvo je bilo napisano 20. dne tega meseca z namenom, naj bi se ali 24. ali 28. dne tega meseca osebno oglašil pri vas, da bi mi razložili nekatere predloge. To bi bila zame velika milost, da bi lahko poljubil vašo častito desno roko. Toda, žal, slabo zdravje mi to preprečuje. Zato vas ponižno prosim, oprostite mi, da se to pot ne morem osebno oglašiti pri vas. Če je torej neobhodno potrebno priti k vam, in ni mogoče pisno razložiti zadeve, vas prosim, da mi to sporočite. Kolikor mi zdravje ne bi dopuščalo oglasiti se osebno, bom pooblastil enega izmed gospodov župnikov, da mu obrazloži svoja naročila.

Kar se tiče vašega drugega pisma z dne 22. tega meseca, moram poudariti, da mi je prineslo neizmerno veselje (mihi summum attulere gaudium). Naše dečke ste namreč blagovolili sprejeti z več kot očetovsko ljubeznijo (pueros nostros plusquam Paterno amore complecti dignabatur Illustrissimus Dominus Praesul). Zares, mi, bedni te naše Okrogline (hujus Circuli) vas sprejemamo z globokim spoštovanjem in občudovanjem kot zelo blagohotnega očeta ter odkrito priznavamo, da se vam nikoli ne bomo mogli prav dostojno in primerno zahvaliti.

Sicer pa se priporočam vaši predragoceni naklonjenosti in velikodušni blagohotnosti ter vztrajam in ostajam z vdanim spoštovanjem.

Presvetlega in prečastitega gospoda škofa,
meni zelo naklonjenega gospoda

Na hitro, 26. maja 1782
v Ivanovskem dolu

najneznatnejši kaplan,
Mikloš Küzmič, župnik
pri Sv. Benediktu, s.r.

IV. – 23. avgusta 1782

Presvetli in prečastiti gospod škof,
meni zelo naklonjeni gospod!

Prav danes, ko se mi je ponudila ugodna priložnost odposlati vam pismo, se je tisti od nekatoliških staršev rojeni dečko v moji hišni kapeli oklenil prave vere ob mojem velikem srčnem veselju. Do prihodnjega šolskega leta se bo posvetil študiju v Martjancih, kajti tam biva zelo izobražen šolnik (magis eruditus Ludi Rector).¹⁶ Omenjeni dečko ima že enajst let.

Sicer pa se priporočam Vaši naklonjenosti in veliki dobrohotnosti in ostajam z dolžnim spoštovanjem.

¹⁶ Organist šolnik, Ludi Magister ali Rector v Martjancih je bil Jožef Vrečič, rojen l. 1738 v Vidoncih, župnija Gornja Lendava (Grad). Kanonična vizitacija župnije Martjanci z dne 6. in 7. septembra 1778, str. 8, pravi o njem tole: »Vešč je slovenskega jezika, madžarskega pa le za silo (Linguae Vandalicae, et infra mediocritatem Hungaricae gnarus). Star je 40 let, v martjanski župniji deluje 2 leti, prej je služboval na Cankovi in na Tišini.« Prim. tudi J. Smej, Dve pismi, str. 607–609.

Presvetlega gospoda škofa,
meni zelo naklonjenega gospoda

Na hitro, 23. avgusta 1782
v Ivanovskem dolu

najzadnji kaplan,
Mikloš Küzmič,
župnik pri Sv. Benediktu, svojeročno

V. – 15. oktobra 1782

Presvetli in prečastiti gospod škof,
meni zelo naklonjeni gospod!

Prav gotovo se vi, gospod škof, spominjate moje ponižne prošnje glede treh dečkov, katerih starši so se pod mojo pastoralno skrbjo že oklenili prave vere. Prošnjo sem vam lansko leto ustno izrazil. Njihovo tu pridruženo prošnjo tudi jaz ponižno obnavljam, in sicer iz naslednjih razlogov, od katerih je prvi tale: omenjeni dečki kažejo veliko nadarjenost, zato lahko upamo, da bodo nekoč v veliko korist naši Okroglini (Patriae) in se bodo odlikovali med tistimi, ki so bili po vaši milosti iz tukajšnjih naših krajev že sprejeti v kôszeško sirotišnico in se sedaj posvečajo študiju na mestni normalki. To leto so omenjeni dečki marljivo obiskovali šolo v Lentiju. Po enem letu te vaše šole zaslužijo, da bi bili sprejeti v prvi razred normalke. Drugi razlog je, da so njihovi starši ubogi in potemtakem ne morejo šolati svojih otrok. Dečki so torej tako rekoč kakor sirote brez staršev. Kaj namreč koristi, da jih starši pustijo na tej nizki stopnji izobrazbe, če pa zaradi uboštva nimajo sredstev za nadaljevanje študija? In končno še tretji razlog: zelo bi osupnili omenjeni starši-prošnjiki in bi se morda celo kesali svojega predhodnega spreobrnjenja, če njihovi otroci ne bi mogli uživati tiste ugodnosti, kot otroci nekatoliških staršev. In res, že se jim posmehujejo starši, katerih sinovi so bili sprejeti v že tolikokrat omenjeno sirotišnico, medtem ko sinovi prej omenjenih spreobrnencev vse doslej še niso bili pripušeni v zavod. Naposled, četudi ne bodo obiskovali retorike kot drugi, ki so neposredno pred tem konvertirali, z vso dušo prosim, da jih v omenjeni zavod sprejmete kot nižješolce za tri leta. Tako se usposobijo vsaj za šolnike (Ludi-Magistri). Teh jih že sedaj zelo pogreša, kmalu pa jih bo še bolj pogrešala naša Slovenska okroglina (Vandalia). Čeprav bo odslej morda nekatere privedla božja milost, vendar bo zelo majhno število nekatoliških otrok, ki bi jih pripeljali k naši božji službi in zakramentom, ker ni upanja, da bi mogli preprečiti uvedbo nekatoliških duhovnikov.

Ko omenjene dečke z vsem srcem znova priporočam, da jih sprejmete v svoje blagohotno varstvo, tudi sebe izročam vaši veliki dobrohotnosti in velikodušni naklonjenosti ter ostajam z vdanim spoštovanjem.

Presvetlega in prečastitega gospoda škofa,
meni zelo naklonjenega gospoda

V Ivanovskem dolu,
15. oktobra 1782

najneznatnejši kaplan,
Mikloš Küzmič, župnik
pri Sv. Benediktu, s. r.

P. S. Iz teh naših krajev, kolikor mi je znano, se bo prejšnjim na novo pridružil samo eden spreobrnjenec, in sicer Godina, Borkovičev sin¹⁷ pa ostane nekaj časa pri meni in bo tu obiskoval šolo.

VI. – 29. oktobra 1782

Presvetli in prečastiti gospod škof,
meni zelo naklonjeni gospod!

Že dolgo sem nameraval poslati svojega nečaka Nikolaja,¹⁸ da bi vam poljubil častito roko, ker se je po vaši milostni zaslugi vzgajal v kôszeški sirotišnici, vendar je to preprečilo njegovo slabo

¹⁷ Temu Borkovičevemu sinu je bilo ime Peter. Rodil se je 29. septembra 1774 v Vučji gomili kot sin ubožanih, a plemenitih luteranskih staršev, Mihaela Borkoviča in Judite. Leta 1783 ga je Küzmič poslal v kôszeški zavod in gimnazijo, kjer se je šolal iz Adelffyjeve ustanove. Postal je duhovnik in 14. junija 1830 umrl kot župnik v Črensovcih. Zelo je zaslužen za prekmursko slovstveno zgodovino (prim. J. Smej, Muza, str. 14–15). Küzmič ga omenja tudi v drugih svojih pismih. O dijaku Štefanu Godini poroča Küzmič obširneje v VII. tu objavljenem pismu.

¹⁸ Nikolaj Küzmič, nečak (fratuelis) vicearhiakona M. Küzmiča, je bil rojen 19. avgusta 1763 na Dolnjih Slavečih kot sin luteranskih staršev, Mihaela Küzmiča in Judite (ex Alsó Szlavecs acath.). Stric, vicearhiakon, ga je

zdravje. Sedaj, ko ga odpravljam v Győr, ga v vsej ponižnosti postavljam pred vas in se vam hkrati zahvaljujem, da ste ga blagovolili sprejeti v omenjeni zavod in ga vse doslej podpirali s svojo izredno blagohotnostjo. Iz vsega srca prosim, naj vas nebeščani (Superi) še nadalje in – kolikor je le mogoče – dolgo ohranijo zdravega in krepkega v tolažbo in ohrabrenje te naše uboge Okrogline (hujus miserae Patriae) in v napredek sirot in spreobrnjenec. Vsak dan znova se v svojih molitvah obračam na Vsemogočnega za vaše dolgo življenje.

Moram priznati, da ste nas z dobrotami, ki smo jih prejeli, že preobilno obsipali. Poleg tega pa mi nečak Nikolaj pravi, da ste mu po prečastitem gospodu Szűcsu, kószeškem župniku¹⁹ in po prečastitem gospodu Emeriku Szabóju, prejšnjem prefektu,²⁰ za vodenje v zavodu (propter manuducturam) obljubili plašč in še 25 florenov v gotovini. Sedaj Vas ponižno prosim, da po dani obljubi že omenjeni ubogi moj nečak Nikolaj dobi izplačanih 17 florenov, 8 florenov je namreč že dvignil, in da prejme tudi plašč, da bo tako lahko nadaljeval svoje študije (prepričan sem, da vam bosta na vašo prošnjo in zahtevo omenjena gospoda o tem izdala potrdilo).

Sicer pa se še naprej priporočam vaši predragoceni in že tolikokrat izkustveno doživeti naklonjenosti ter ostajam, čeprav nevreden, z globokim spoštovanjem.

Presvetlega gospoda škofa,
meni zelo naklonjenega gospoda

Na hitro, dne 29. oktobra 1782
v Ivanovskem dolu

najneznatnejši kaplan,
Mikloš Küzmič, župnik
pri Sv. Benediktu, s.r.

VII. – 13. novembra 1782

Presvetli in prečastiti gospod škof,
meni zelo naklonjeni gospod!

Iz pisma prečastitega gospoda lektorja z dne tretjega tega meseca sem z velikim srčnim veseljem zvedel, da ste vi, gospod škof, blagovolili milostno sprejeti v kószeško sirotišnico dečke nekatoliških staršev. Izmed teh dečkov vam je – o tem ne dvomim – moj nečak Janez (Ivan)²¹ enega že predstavil, in sicer Štefana Godino. V tem dečku sem na tihem prepoznaval in večkrat zelo občudoval velikodušnega duha. Ko so ga namreč njegovi lastni starši, ker je sprejel pravo vero, preganjali, se zaradi tega ni prav nič žalostil. Kakor v zavetišče se je zatekel v moj Ivanovski dol in tukaj preživel nekaj tednov. Čeprav ga niti oče niti mati nista obiskala, si tega ni gnal k srcu, ampak je nenehno kazal razigranega duha ter se je veselil, da je bil vreden biti zapuščen od svojih staršev in trpeti preganjanje za Kristusa in pravico.

Ob tej priložnosti, ko Jurij Rittoper pripelje svoja dva sina,²² od katerih ste enega že lani dobrohotno sprejeli, drugi pa je do sedaj bival pri gospodu Czempengerju v Rohoncu in bo – tako

poslal v kószeško sirotišnico in gimnazijo. Tam je bil v letih 1779–1782. Hotel je nadaljevati študije v Győru, a zaradi slabega zdravja tega ni zmozel. Stric, vicearhiakon, ga je škofu Szilyju znova priporočil za inštruktorja slovenskih dijakov v Kőszegu. Pozneje je pri grofu Szapáryju opravljal službo oskrbnika (prim. I. Škafar, Iz dopisovanja, str. 93 in 278).

¹⁹ Antal Szűcs, rojen 3. decembra 1730 v Keszthelyu, je bil v Kőszegu župnik od 1776 do 1790. Umril je kot kanonik v Sombotelu 10. avgusta 1794 (prim. Géfin II., 411–412).

²⁰ Emerik (Imre) Szabó, rojen 17. novembra 1729 v Kőszegu. 18. oktobra 1747 je stopil v Družbo Jezusovo (k jezuitom). Pred posvečenjem je bil 3 leta gimnazijski profesor in še leto dni po posvečenju. Opravljal je službo prefekta in oskrbnika v kószeškem dijaškem zavodu Kelcz-Adelffy. Umril je 8. maja 1789 (prim. Géfin II., 384).

²¹ Omenjeni lektor je bil István Boros (gl. uvod). Omenjeni Janez (Ivan) Krstnik Küzmič, nečak M. Küzmiča, vicearhiakona, se je rodil 14. avgusta 1766 na Dolnjih Slavečih. Starši isti kot pri njegovem starejšem bratu Nikolaju: Mihael Küzmič in Judita (haeresis ex Alsó Szlavec). Verjetno se ta pripomba »haeresis« (»kriva vera«) v krstni knjigi nanaša na oba starša. L. Vecsey ima pri Küzmičevem nečaku Nikolaju opombo »lut. családból« (»iz luteranske družine«), pri drugem Küzmičevem nečaku Janezu pa »prot. családból« (»iz protestantske družine«).

Kot konvertit je bil Janez v kószeški sirotišnici v letih 1779–1785. V kószeški gimnaziji se je šolal iz Adelffyjeve ustanove. Končal je višjo in nižjo gimnazijo in stopil v vojaški stan. V Splényijevem pehotnem polku je služil kot kapetan (L. Vecsey, str. 360).

Oba svoja nečaka je stric M. Küzmič priporočil škofu že 29. oktobra 1779: »Fratueles meos ambos Nicolaum et Ioannem Baptistam (...) medio Domini Reverendi Capellani SS. Trinitatis« (»Oba moja nečaka, Nikolaja in Janeza Krstnika ... po posredovanju prečastitega gospoda kaplana pri Sv. Trojici«). Kaplan pri Sv. Trojici (Nédéli) je bil takrat Franc Ksaver Cipot, rojen ok. 1755 v Mlajtincih, umrl 10. junija 1824 kot župnik na Tišini (prim. I. Škafar, Iz dopisovanja, str. 93–94).

pravijo – po vašem milostnem odloku zdaj sprejet, vam tudi jaz ponižno predstavljam Franca Hujsa,²³ dečka iz Ivanovec. Pred tremi dnevi je opravil zakramentalno spoved in prejel sveto evharistijo. Ne smem zamolčati, da je prav takrat, ko je omenjenega dečka oče Hujs pripeljal k meni, da bi ga poučil v verskih skrivnostih, prišel k meni še drug deček iz Ivanovec, in sicer Matija, sin Petra Gergőra, star okrog 10 let. S sklenjenimi in kvišku dvignjenimi rokami me je jokaje rotil in prosil, naj pri vas, presvetli gospod škof, posredujem zanj, da bi bil sprejet v kőszeško sirotišnico. Še več! Ko sem pripravljaval Hujsovega dečka na pot, se mu je hotel po vsej sili pridružiti. Doma je pustil mater (oče mu je namreč pred kratkim umrl). Pomiril sem ga in mu obljubil, da bo ob prihodnji veliki noči po vaši posebni milosti sprejet v omenjeno sirotišnico, medtem pa da bom zanj pri vas izposloval podporo za nakup obleke. Tako bo lahko dostojneje nastopal v javnosti. Res, po pravici morem vzklikniti: To je prst Božji! In čudovit je Bog v svojih ureditvah!²⁴ Da se namreč v tem našem, sicer tako žalostnem času najdejo nekateri, ki sami od sebe v zmedo in zadrego svojih želijo prestopiti k nam in se nam brez povoda ponudijo. Še in še vas ponižno prosim, da medtem omenjenemu dečku pošljete neko podporo z upanjem, da bo za prihodnjo veliko noč sprejet. Tako bom lahko ubožca – kakor hitro bo opravil izpoved vere (prejel je namreč že sveto večerjo nekatoličanov) – potolažil z upanjem, da bo sprejet, kakor tudi z upanjem na podporo, ki mu jo boste milostno podelili.

Kar se pa tiče dveh dečkov Borkovičev, ni mogoče, da bi v tem zmedenem času oče svojega starejšega sina potegnil iz csőenskega zavoda (ex alumnae Csőőensi) in ga pripeljal k naši sveti veri, zato zdaj ponuja le mlajšega sina, da se vzgoji v pravi veri.²⁵ Tega ponižno posveča vašemu milostnemu zavetilstvu in ga bo takoj po vaši blagohotni odločitvi pripeljal v Kőszeg.

Končno sem tudi gospodu župniku v Dolencih²⁶ hitro sporočil vašo blagohotno ureditev glede dečka iz Šalovec, da se bo lahko šolal iz Adelffyjeve ustanove. Prav tako sem obvestil gospoda gornjelendavskega župnika²⁷ glede dečkov, ki vam jih je priporočil. Oba župnika sta že vse potrebno uredila ali pa bosta še uredila, da bodo omenjeni dečki prišli v Kőszeg.

Hkrati se vam zahvaljujem za poslanih 10 florenov in korist dveh dečkov katoliških staršev. Tudi starši vam izrekajo iskreno zahvalo. Vse te in tudi sebe izročam v vaše mogočno varstvo. Ko se ponovno priporočam vaši predragoceni naklonjenosti in visoki milosti, vztrajam in ostajam v globokem spoštovanju in ponižni vdanosti.

²² Rittoperjeva sina sta bila Adam in Janez (Ivan) Krstnik. Adam, rojen 11. novembra 1770, sin Jurija Rittopera in Magdalene, iz Kušanovec, je bil kot štipendist iz Adelffyjeve ustanove v kőszeškem zavodu in gimnaziji sedem let (1781–1788). Pozneje je služboval kot računovodja pri grofu Nádasdyju. Njegov mlajši brat Janez (Ivan) Krstnik, prav tako štipendist iz Adelffyjeve ustanove, je bil najprej iz kőszeškega zavoda izključen, leta 1784 pa na Kőzmičevu posredovanje zopet sprejet. Oba sta bila sina evangeličanskih staršev in konvertita (prim. L. Vecsey, str. 414, kjer je njun priimek zapisan kot »Rittuper«).

²³ Franc Hujs, rojen ok. 1774 v Ivanovcih, konvertit, se je kot štipendist iz Adelffyjeve ustanove šolal v kőszeški gimnaziji pet let (1782–1787). Ko se je leta 1787 sirotišnica preselila v Požun (Bratislava), je na tamkajšnji gimnaziji nadaljeval študij, stanoval pa je zunaj zavoda (L. Vecsey, str. 326).

²⁴ M. Kőzmič navaja iz Svetega pisma. »To je prst Božji,« vzklikajo egiptovski čarovniki, ko niso mogli v primeri z Mojzesom narediti komarjev (prim. 2 Mz 8,15). »Čudovit je Bog v svojih ureditvah« (prim. Ps 67,36 in 118,91).

²⁵ Mlajši sin Mihaela Borkoviča je bil Peter. O njem gl. op. 17. Starejši (najbrž Jožef) je študiral v evangeličanskem zavodu (sirotišnici) v artikularnem kraju Nemes Cső. O Petru Borkoviču piše Kőzmič škofu 23. januarja 1783, da ga je oče že davno obljubil in da je bil že sprejet v kőszeški zavod, vendar je oče odlašal. Deček Peter je bil pri Kőzmiču le pol dneva, zato ga ni mogel poučiti o svetih skrivnostih in tudi ne sprejeti njegove zakramentalne spovedi. Zato naj ga Kőzmičev nečak Janez (Ivan) v kőszeškem zavodu pouči o vsem, kar mora vedeti, in naj ga potem kam odpeljejo na zakramentalno spoved. O Petru in drugih dečkih je Kőzmič poročal škofu že 25. junija 1780: »Po božji dobroti imam štiri take dečke, ki obiskujejo tukajšnjo krajevno šolo in so polni nad, med katerimi je eden plemenitega rodu (e nobili natus est prosapia).« Ti dečki so bili: Franc Berke iz Ratkovec, Janoš (Ivan) Luttár iz Sebeborc, Janoš (Ivan) Malčič iz Kančovec in Peter Borkovič (iz plemenitega rodu). Vsi konvertiti (prim. L. Vecsey, str. 258, 366, 369).

²⁶ Župnik v Dolencih je bil Jurij Požgaj, rojen ok. 1729 v M. Soboti. Teologijo je študiral v győrskem bogoslovnem semenišču. V duhovnika je bil posvečen 1757. Župnikoval je v Dolencih od 1757 do smrti 18. julija 1784 (prim. Géfin II., str. 328). V krstni knjigi I. župnije Dolenci najdemo zapis: »Georgius Posgay, qui primus parochus expulso licentato, hic factus est ad hanc Dolicensensem ecclesiam« (»Jurij Požgaj, ki je pri tej dolenski cerkvi postal prvi župnik, potem ko so izgnali licenciatu«).

²⁷ Župnik v Gornji Lendavi (Grad) je bil Franc Sukič, rojen ok. 1744 na Trdkovi. Teologijo je študiral v Győru. V duhovnika je bil posvečen 1774. Leto dni je bil še v semenišču, od 1775 do 1796 je župnikoval v Gornji Lendavi. Umrli je 18. marca 1813 kot župnik v Gornjih Petrovcih (Géfin II., str. 411).

Presvetlega in prečastitega gospoda škofa,
meni zelo naklonjenega gospoda
Na hitro, dne 13. novembra
v Gospodovem letu 1782,
pod goro Engadi

najneznatnejši kaplan,
Miloš Küzmič, župnik
pri Sv. Benediktu, s. r.

P.S. Ponižno se vam, presvetli gospod škof, zahvaljujem, ker ste res velikodušni zavetnik in meni zmeraj zelo naklonjeni gospod in ker ste blagovolili poslati mojemu nečaku Nikolaju precejšnjo podporo. Toda, žal, zaradi slabega zdravja se je moral vrniti semkaj. Da se mu ne bi bolezen še poslabšala, sem ga takoj poslal na zdravljenje v Radgono. S tem pa je seveda prekinjen njegov študij.

VIII. – 3. decembra 1782

Presvetli in prečastiti gospod škof,
meni zelo naklonjeni gospod!

Po gospodu Petru Kregarju, namestniku sodnika svobodnikov, vam dostavljam dvoje spiskov, enega o dohodkih župnikov, drugega o župnijah naše Slovenske okrogline, skupaj s preiskavo, ki jo je pred kratkim vodil omenjeni gospod namestnik sodnika svobodnikov glede nekatoliškega duhovnika, ki ga je Gábor Perlaki poslal v Slovenske Križevce.²⁸

Hkrati vam z vso vdanostjo sporočam, da je fant iz Kančovec, star okrog 15 let, sin Janeza Krstnika Kányija, luterana, v resnici pravi spreobrnjenec. Zavmil je Lutra in prestopil v katoliško sveto Cerkev. Fant je zelo nadarjen, visoke postave in bi se rad izučil krojaške obrti. Želel bi biti krojač tu v naši Okroglini (Patria), kajti nobenega drugega jezika ne ve, kakor samo materin jezik. Da bi se lahko izučil omenjene obrti, vas, prevzvišeni gospod škof, ponižno prosim, da mu pri tem milostno priskočite na pomoč.

Sicer pa se tudi sam priporočam vaši predragoceni naklonjenosti in veliki blagohotnosti ter ostajam z dolžnim spoštovanjem in vdanostjo.

Presvetlega in prečastitega gospoda škofa,
meni zelo naklonjenega gospoda

Na hitro, dne 3. decembra 1782
v Ivanovskem dolu

najneznatnejši kaplan,
Mikloš Küzmič, župnik
pri Sv. Benediktu, s.r.

IX. – 11. decembra 1782

Presvetli in prečastiti gospod škof,
meni zelo naklonjeni gospod!

Z veliko srčno bolečino je moj župljan Jurij Rittoper, kuštanovski vaščan, sprejel svojega sina Janeza Krstnika, ki ga je prevzvišeni knez, njegova eminenca kardinal grof József de Battyán²⁹ izbral – tako pravijo – in namenil za Kőszeg. Po njegovi velikodušni darežljivosti naj bi namreč bil prištet med dečke, ki se vzgajajo v kőszeški sirotišnici. Fanta pa so, ne vem iz kakšnega razloga, izključili in je bil tako prisiljen vrniti se v domovino. Tu pa se ubožček komaj upa prikazati na svetlo, ker se mu luterani posmehujejo. Ti se namreč veselijo, če kateri od spreobrnjenecv nima uspeha. Zato ponižno prosim vašo presvetlost, blagovolite glede ubogega spreobrnjenca stopiti v stik s prevzvišenim knezom, da bi se tako vsaj z novim letom lahko spet posvetil rednemu študiju. Ko fanta spet in spet vneto priporočam vašemu mogočnemu varstvu, tudi samega sebe ponovno izročam vaši predragoceni naklonjenosti in veliki blagohotnosti ter ostajam v vdani podrejenosti.

²⁸ V izvirmiku Tóth-Keresztur, danes Križevci v Prekmurju; slovenim: Slovenski Križevci, ustrezno kraju Tóthfalu (Slovenska ves v Porabju).

²⁹ Grof József de Battyány (sic), rojen 30. januarja 1727 na Dunaju, nadškof in kardinal v Esztergomu, umrl 23. oktobra 1799 v Požunu. Spreten politik, »orakelj svojega časa«, ustanavljal je šole itd. (Lexikon für Theologie und Kirche, II. Band, Herder 1931, str. 38).

Presvetlega gospoda škofa,
meni zelo naklonjenega gospoda

V Ivanovskem dolu,
11. decembra 1782

najzadnji kaplan,
Mikloš Küzmič, župnik
pri Sv. Benediktu, svojeročno

X. – 6. januarja 1783

Presvetli in prečastiti gospod škof,
meni zelo naklonjeni gospod!

Po vaši milostni ureditvi, ki mi jo je nedavno sporočil prečastiti gospod lektor István Boros, vam sedaj po svojem nečaku Nikolaju ponižno predstavljam fanta spreobrnjenca Rittoperja, ki ga bo ob prvi priložnosti sam njegov oče pripeljal v Kőszeg.

Zaradi slabega zdravja moj pravkar imenovani nečak ni mogel nadaljevati študija v Győru, zato se je vrnil. Sedaj se mu je zdravje s pomočjo radgonskega zdravnika izboljšalo, zato vas ponovno prosi, da ga vzamete pod svojo očetovsko obrambo. Tudi sam ponižno posredujem zanj, da ga milostno sprejmete v kőszeško sirotišnico kot inštruktorja,³⁰ in sicer iz dveh razlogov: prvič, ker od nežnih let goji v sebi željo postati duhovnik; da bi to dosegel, je v tukajšnjih okoliščinah zelo težko, zato naj v omenjeni sirotišnici živi pod strogo disciplino in v klavzuri, da se ne bi pokvaril zunaj med slabimi sinovi tega sveta; drugič, da bi fantje te moje domovine imeli slovenskega vodnika (ut hujus Patriae filii habeant Vandalum manu ductorem) in sicer takega, ki je tukaj v naši deželi poznan zaradi svojega poštenega življenja in krotkega ter lepega obnašanja; tako bi se tudi starši lažje odločali izročiti svoje otroke tja, namreč pod vzgojno šibo mladeniča, ki ga že poznajo.

Takšen slovenski inštruktor (Vandalus Instructor) bi bil v veliko pomoč patru prefektu, posebej za fante naše periferije, lahko bi pa skupaj s temi vodil tudi madžarske gojence. Da bi pa bil povsem primeren za pravilno izvrševanje te službe, je pripravljen obiskovati šolo za poklicno usposabljanje učiteljev in se tako naučiti tistega, kar je nujno potrebno in se zahteva za oblikovanje fantov.

Ko ponovno priporočam v vaše očetovsko varstvo siromašnega spreobrnjenca, hkrati tudi sebe izročam vaši predragoceni naklonjenosti in velikodušni blagohotnosti ter ostajam s spoštovanjem in vdanostjo.

Presvetlega in prečastitega gospoda škofa,
meni zelo naklonjenega gospoda

V Ivanovskem dolu,
6. januarja 1783

najneznatnejši in nevredni
kaplan,
Mikloš Küzmič, župnik
pri Sv. Benediktu, svojeročno

XI. – 6. avgusta 1783

Prečastiti gospod župnik
in vicearhidiakon!

Gospod Gábor Perlaki, superintendent augsburške veroizpovedi v Prekdonavskih predelih (in partibus Trans-Danubianis), se je pritožil zaradi denarne kazni, ki mu je naložena. Iz somogyske županije (e Comitatu Simeghiensi) je bil namreč v Slovenske Križevce (Tóth-Keresztur), včlenjene v vašo Okrogolino, poklican šolnik (Ludi Magister), augsburške veroizpovedi,³¹ da bi možem in ženam svoje veroizpovedi delil Gospodovo sveto večerjo. Superintendent prosi, da bi ga oprostili denarne kazni, ker omenjeni šolnik ni prišel v Slovenske Križevce na njegovo pobudo, ampak na prošnjo prebivalcev Slovenskih Križevcev. Zaradi tega je sedanj Generalni upravni zbor odredil novo preiskavo. Pooblaščam vas, gospod vicearhidiakon, da ste navzoči pri preiskavi. Deloma sami raziskujte, deloma pa poskrbite, da bodo to storili gospodje odposlanci, namreč: na čigavo pobudo in prošnjo je prišel

³⁰ V pismu z dne 13. februarja 1783 Küzmič znova priporoča škofu svojega nečaka Nikolaja, da bi bil sprejet v kőszeški zavod namesto bivšega inštruktorja (in locum futuri instructoris). Prim. I. Škafar, Iz dopisovanja, str. 277–278.

³¹ Ta šolnik (Ludi Magister) je bil Mihael Bakoš. Res je bil šolnik in hkrati pastor. Prim. op. 14.

omenjeni šolnik v Slovenske Križevce, da bi delil sveto Gospodovo večerjo? Tako bi jasno spoznali, kdo je v tem primeru prekršil cesarsko-kraljevske določbe. Za napotek in ravnanje vam tu proti vrnitvi prilagam poročilo o prejšnji preiskavi. Ko mi ga vrnete, mi hkrati pošljite poročilo o tej novi preiskavi in me o njenem izidu ustrezno seznajte.

Sicer pa vam podeljujem svoj očetovski blagoslov in ostajam s poklonom vaši častitosti.

Prečastitemu gospodu

Miklošu Küzmiču,

župniku pri Sv. Benediktu

Sombotel, 6. avgusta 1783

János Szily

škof

XII. – 4. novembra 1783

Presvetli in prečastiti gospod škof,

meni zelo naklonjeni gospod!

Ko sem bil zadnjič v Sombotelu, ste na mojo vdano prošnjo milostno blagovolili sprejeti med številu sirot sina Štefana Berketa, mojega župljana in konvertita.³² Sedaj vam pa imenovanega dečka, ki ima sicer eno oko pokvarjeno, vendar je bistre glave, po njegovem očetu pošiljam in ponižno predstavljam, da vam poljubi častito roko.

Ostane še eden, ki sem vam ga ponižno priporočil že v marcu, namreč Janez Ciffer. Še in še z vso vdanostjo prosim, blagovolite ga sprejeti namesto pokojnega dečka Lekiča iz Šalovec. Trdno upam, da mu bo zdaj omogočeno priti v zavod, ker ste mi blagovolili zagotoviti, da bo sprejet v kóšzeško sirotišnico, kakor hitro bo tam eno mesto prazno.

Sicer se pa priporočam vaši predragoceni naklonjenosti in veliki dobrohotnosti in ostajam s spoštovanjem.

Presvetlega in prečastitega gospoda škofa,

meni zelo naklonjenega gospoda

V Ivanovskem dolu,

4. novembra 1783

najneznatnejši kaplan,

Mikloš Küzmič, župnik

pri Sv. Benediktu, s.r.

Sklep

M. Küzmič si je vse do konca svojega življenja prizadeval, da bi Slovenska okroglina dobila izobražence. »Misera Vandalia!« vzklika 19. januarja 1790 v pismu škofu. »Prout praevidere licet, subjectis suae linguae gnaris tandem deficiet. Pro cooperatoribus clamant Domini Parochi...« (»Uboga Slovenska okroglina! Kot lahko predvidevamo, ji bo naposled zmanjkalo izobražencev, veščih njenega jezika. Gospodje župniki kličejo po pomočnikih...«).³³ Župniki kličejo po kaplanih in šolnikih. Da bi jih imeli, je Küzmič pošiljal dečke v kóšzeški zavod in gimnazijo ter prosil zanje podporo pri škofu. Tako še tudi konec leta 1795.³⁴

V zgodovini Prekmurja ni primera, da bi bil kdo tako zelo skrbel za dijake in v tako trdih razmerah (revščina) kot ravno M. Küzmič. Po pravici ga smemo šteti med največje osebnosti Prekmurja.

³² Ta dijak je bil Franc Berke, rojen 25. septembra 1769 v Ratkovcih, v protestantski družini plemenitega rodu. Oče Štefan, krojač, mati Judita. V kóšzeškem zavodu in gimnaziji se je kot konvertit šolal iz Adelffyjeve ustanove (1783–1787). Šole je kot gramatist (3. razred gimnazije) nadaljeval v Požunu (L. Vecsey, str. 258).

³³ Prim. I. Škafar, Iz dopisovanja, str. 476.

³⁴ Prav tam, str. 490.

Zusammenfassung

Mikloš Küzmič Sorge für die Studenten

Jožef Smej

Die Briefe von Mikloš Küzmič (1737–1804), dem Pfarrer zu St. Benedikt in Kančovci und Vizearchidiakon Districtus Tóthvághiensis (Slovenska okroglina) in Prekmurje (Übermurgebiet), dem Schriftsteller und Dichter, sind eine wichtige Quelle zur Analyse der Verhältnisse der Slowenen zwischen der Mur und der Raab. Ivan Škafar hat in *Slavistična revija* 23 (1975), 87–112, 269–288, 462–493, die Korrespondenz zwischen M. Küzmič und dem Bischof János Szily veröffentlicht, und zwar in Hinblick auf sieben Küzmičs Bücher. Die dreifache, nämlich die gesellschaftliche, weiter die soziale und die ökonomische Situation zeigt sich in M. Küzmičs Briefen, die vom Verfasser dieses Artikels in *Časopis za zgodovino in narodopisje* 52 = 17 (1981), 273–293, veröffentlicht worden sind, dem damaligen Grundherrn.

In dem zu Ungarn gehörenden slowenischen Übermurgebiet durften die slowenischen evangelischen Protestanten bis 1781 keinen öffentlichen Gottesdienst haben. Ihre Lehrer und Pastoren wirkten in den sogenannten artikulierenden Orten. Für das Übermurgebiet waren solche Orte Nemes-Csó und Surd. Nachdem Toleranzpatent des Kaisers Joseph II. – vom Bischof Szily erst im Jahr 1782 den Geistlichen zur Kenntnis gebracht – hatte die evangelische kirchliche Organisation noch immer gewisse Schwierigkeiten.

In der Mitte des 18. Jahrhunderts wurde in Kőszeg Seminarium Convertitarum oder Orphanotrophium Kelcz-Adelffy (Kelcz-Adelffy Waisenhaus) mit Gymnasium eröffnet. Nach der letztwilligen Verfügung des Kreisrichters Antal Adelffy (1716–1771) sollten vor allem die slowenischen Knaben – Konvertiten aus dem slowenischen Übermurgebiet in diesem Waisenhaus und Gymnasium studieren. M. Küzmič ermöglichte das Studium in Kelcz-Adelffy Waisenhaus und Gymnasium nicht weniger als 38 Knaben aus seiner Pfarre. In der Zeit M. Küzmičs haben 123 Knaben aus dem slowenischen Übermurgebiet in Kőszeg studiert.

In den zwölf hier veröffentlichten Briefen, die vom Verfasser dieses Artikels aus Latein in die slowenische Sprache übersetzt worden sind, äussert sich Küzmičs grosse Sorge für die Schul- und Gymnasialbildung der slowenischen Knaben. Alle Briefe sind mit sachlichen Anmerkungen ausgestattet. Küzmičs unaufhörliche Mühe mündete auf jenes Ziel hin, dass seine »Vandalia« (das slowenische Übermurgebiet) eine immer genügende Zahl der slowenischen Intellektuellen, Ludi Magistrorum (Volksschullehrer) und Priester haben würde.

In der Geschichte von Prekmurje ist es wirklich ein heller Ausnahmefall, dass ein Mensch wie M. Küzmič in dem einsamen »Tal von Ivanovci« in einer so kurzen Zeit und in äusserst schweren Umständen so viel Gutes für die Studenten getan hätte. Mit allem Recht darf er zu den grössten Persönlichkeiten von Prekmurje gezählt werden.

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE – ČZN

ČZN je revija z najdaljšo tradicijo med slovensko zgodovinsko periodiko, saj izhaja že od leta 1904. Objavlja prispevke, ki niso zanimivi le za bralce iz severovzhodne Slovenije, ampak posegajo tudi v širši okvir slovenske zgodovine.

ČZN izdaja Zgodovinsko društvo v Maribor s sodelovanjem mariborske univerze. Revijo je mogoče naročiti pri Založbi Obzorja, 2001 Maribor, Partizanska 5.

Z N A N S T V E N O R A Z I S K O V A L N I C E N T E R S A Z U

ZALOŽBA ZRC

Vincenc Rajšp in Majda Ficko: SLOVENIJA NA VOJAŠKEM ZEMLJEVIDU 1763-1787 (2.zvezek)

V drugem zvezku so zajeta mesta Ljubljana, Vrhnika, Litija in Brežice z okolico ter starodavni cistercijski samostan Stična. Devetnajst barvnih kart nam z neprekosljivo kartografsko barvitostjo kaže pokrajinsko podobo ljubljanskega barja, Cerknice s Cerkniškim jezerom, dolino reke Krke, področje Višnje Gore, Grosupljega in Trebnjega, dolino reke Mirne ter reko Savo od Zidanega Mosta, Radež, Sevnice do Brežic. Karte dopolnjuje 15 opisov odsekov, ki govorijo o sestavi gozdov, stanju cest in trdnosti mostov, o prehodnosti in neprehodnosti pokrajine zaradi naraslih voda in drugih ovir, oddaljenost med posameznimi kraji pa je merjena v urah hoda.

Sozaložnik Arhiv Slovenije; 380 str. + 19 barvnih reprodukcij kart v originalni velikosti 42 x 62 cm, trda vezava, kartonski zaščitni ovitek, ISBN 961-6182-22-6.

Cena: 7.875 SIT

ZAHODNO SOSESTVO

Slovenski zgodovinarji o slovensko-italijanskih razmerjih do konca prve svetovne vojne

Uredil Branko Marušič v sodelovanju s Stanetom Grando in Petro Svaljšak

Knjiga je zbornik devetnajstih razprav slovenskih zgodovinarjev, ki popisujejo in dokumentirajo bližnjo in daljno preteklost Slovencev ob meji in njihove odnose s furlanskimi in italijanskimi sosedi vse do konca prve svetovne vojne. Zbrane razprave sicer ne kažejo vseh obdobij in vseh strani življenja, dajejo pa vendarle odgovore in pojasnila na marsikatero vprašanje, ki si ga o zapletenih zgodovinskih odnosih danes postavlja radovedni bralec. Z osvetlitvijo zgodovinskega ozadja daje knjiga nenazadnje tudi dobro podlago za lažje razumevanje aktualnih meddržavnih odnosov z našo zahodno sosedo. Pisci razprav so: J. Beran, B. M. Gombač, B. Grafenauer, S. Granda, I. Juvančič, M. Kacin-Wohinz, D. Kermavner, B. Marušič, V. Melik, M. Pahor, J. Pirjevec, J. Pleterski, T. Simčič, K. Šiškovski, P. Vodopivec in F. Zwitter. 234 str., 16,5 x 23,5 cm, broširana, ISBN 961-6182-09-9.

Cena: 2.240 SIT

GRAFENAUERJEV ZBORNIK

Uredil Vincenc Rajšp in souredniki Ferdo Gestrin, Janez Marolt, Darja Mihelič, Peter Štih, Peter Vodopivec

Zbornik je izšel v počastitev osemdesetletnice rojstva slovenskega zgodovinarja Boga Grafenauerja (1916-1995). V obsežni in bogato dokumentirani knjigi je celovit prikaz njegovega življenja in znanstvenega dela izpod peresa več kot petdesetih avtorjev. V knjigi najdemo tako osebna pričevanja kot oris njegove pedagoške dejavnosti, osrednja pozornost pa je namenjena Grafenauerjevemu življenjskemu in poklicnemu zanimanju - zgodovinski vedi kot znanosti in stroki. Razprave obravnavajo tako strukturo zgodovinskega raziskovanja kakor tudi probleme iz posameznih zgodovinskih obdobij po kronološki razvrstitvi. Knjiga vsebuje tudi zbirno bibliografijo Grafenauerjevih objav.

Sozaložniki SAZU, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Pedagoška akademija v Mariboru; 703 str., 19,5 x 28 cm, trda vezava, ISBN 961-6182-14-5.

Cena: 4.000 SIT

Dušan Kos: CELJSKA KNJIGA LISTIN I. Listine svobodnih gospodov Žovneških do leta 1341

Za preučevanje srednjeveške zgodovine so listine najpomembnejši historični vir. V prvem zvezku edicije listin Celjskih grofov so predstavljene vse do sedaj znane listine, ki so ohranjene v originalih ali prepisih in so jih izstavili ali prejeli oz. se v njih vsaj omenjali žovneški svobodniki do leta 1341. Zadnja izmed 212 objavljenih listin je iz 16. aprila 1341, ko je cesar Ludvik povzdignil žovneške v grofovski stan in jim dovolil imenovati se po Celju. Izdane listine so obdelane po sodobnih načelih, z navedbami obstoječih prepisov, z opisi fizičnega izgleda listin, naštevanjem objav, itd. Za lažjo predstavbo je v knjigi 27 barvnih posnetkov izbranih listin in pečatov. Knjiga bo bistveno olajšala proučevanje zgodovine Celjskih grofov tako strokovnjakom, kakor tudi študentom in ljubiteljskim zgodovinarjem.

Sozaložnik Muzej novejšje zgodovine Celje; 296 str., 19 x 23,5 cm, trda vezava, ISBN 961-6182-23-4.

Cena: 3.040 SIT

Knjige lahko naročite po telefonu: 061/125 60 68 (int. 379), po faxu: 061/125 52 53 ali po € pošti: Barbara.Go@alpha.zrc-sazu.si ali pišete na naslov Založba ZRC, Gosposka 13, P.P. 306, 1001 Ljubljana. Dijakom, študentom in upokojujencem priznamo ob nakupu še dodaten popust. Knjige lahko plačate po povzetju ali s kreditno kartico # LB # EUROCARD # VISA.

Pozor! V primeru plačila s kreditno kartico navedite številko kartice in rok veljavnosti in naročilo zaradi varnosti pošljite v kuverti!

Cene že vključujejo 5% prometni davek. Stroški pošiljanja znotraj Slovenije so všteti v ceno. Naročeno boste prejeli najpozneje v 5 dneh od naročila.